

worden daarin ooit te hebben bewilligd, aan die bestuursmacht te binden, en, ingeval zij zich daaraan onttrokken, met verlies van tractement en goederen te straffen. De vrijzinnigen hebben in de dagen, dat ze de macht in handen hadden, wel in 1853 de Roomsche-Katholieke kerk een eigen organisatie toegestaan, in '70 ook den Israëlieten, maar de Hervormde kerk moest zich tevreden stellen met een „zoogenaamde” vrijheid, „voortzetting” — volgens Groen — „van de slavernij onder gewijzigden vorm ¹⁾).

De Synode zelf was voor niets zoo bang als voor wezenlijke vrijheid. „De band, die de Hervormde kerk weldadig en naauw aan den Staat bindt”, moest vooral niet worden verscheurd, zoo luidt het in een adres, in '48 naar aanleiding van het ontwerp van grondwet door de Synodale Commissie den koning aangeboden. In datzelfde adres werd ook gepetitionneerd tegen de vrijheid van onderwijs; liet men die toe, men zou „met één slag de schoonste parel van Uwer Majesteits Kroon verbrijzelen, en den roem en het sieraad van Nederland, en de zedelijke kracht van het zelfstandig volksbestaan der natie vernietigen” ²⁾). Hier hebben we te doen met een rechtstreeksche poging der kerkelijke machthebbers om op het terrein van het onderwijs invloed te oefenen, een poging, die het doel niet heeft gemist: het artikel, door Thorbecke gewenscht, werd, volgens Colenbrander, „door een combinatie van conservatieven en liberalen, welke *een sterk synodale kleur* vertoonde” ³⁾, ingrijpend gewijzigd. In '56 heeft de Commissie weer gepetitionneerd, toen voor het behoud van de gemengde school ⁴⁾.

Ofschoon niet uitsluitend, zoo was het toch meest in en door de schoolkwestie, dat het kerkelijk vraagstuk op de staatkunde inwerkte. Achter het schoolprobleem staat schier altijd het probleem der Hervormde kerk. Waren deze twee

¹⁾ Nederlandsche Gedachten, 2de Reeks, I p. 98.

²⁾ Handelingen der Synode 1848 p. 81—84.

³⁾ Historie en Leven, II p. 250.

⁴⁾ Van Otterloo, Bijdragen ter herziening der Schoolkwestie p. 166-7.